

կեր ըլլայ և զրամագլխոյն տէրերէն ու
բոլեալ :

Հոռն գլխին մօտերը իւղաբեր կեն-
դանին կը սկսի առատանալ : Նաւը ա-
ռանց կանկ առնելու դէպ ուղիղ Ռօ-
սին նշանած ծովափունքը կ'երթայ,
ընդ մէջ հարաւային 72 և 78 լայնու-
թեան աստիճաններուն : Ինքը միայն
հոն դացած և տեսած է կէտերուն ըզ-
բօսնուլը : Իրեն պէս պէտք է սառոյց-
ները բռնադատել և յառաջիկ դէպ
'ի հարաւ : Մէկ երկու ամսէն ետքը
պէտք է Ոքլանտ կամ Սիտնէյ դառ-
նալ 4-500,000 ֆրանքով . երկուքն ալ
հորաշէն և մեծամեծ կեդրոնատեղիներ
են 100,000 բնակչօք, և այն գումարը
հոն 'ի պահեստի դնել » :

Անկէ մտնալ խաղաղական, և բո-
լոր քիչ քննուած արշիպելագոսներէն
անցնիլ . կարևոր քննութիւններ ընել,
արևով նկարել ամեն մտադրութեան
արժանի բաները . դարձեալ վիշապա-
ձուկն որսալ՝ որ բուն այրեցած դօ-
տոյն կենդանիներէն է և յունիսի Պէհ-
րինկի ծովը մտնալ, և յուլիսի սկիզբ-
ներն ալ նեղուցը մտնալ փորձել :

Արթուն առաջնորդ մը պէտք չէ որ
Արջային ծովէն դուրս ելլէ առանց
300,000 ֆրանքի շահ ունենալու . ամե-
րիկացի քաջ նաւապետները 12-1500
տակառ եզը կիտին մօրուքն ալ (fa-
non) մէկտեղ առած, պզտի շահ մը
կը համարին . ոմանք ինչուան 20 կէտ
կը բռնեն, որոնցմէ եղած վաստակն է
գրեթէ 500,000 ֆրանք : Իսկ բեռնին
ազատ ծովը առաջին մտնողը կրկին
յաջողութիւն կ'ունենայ՝ վասն զի մին-
չև հիմայ մարդ գացած չէ հոն :

« Առաջատար նաւու մը ճամբայ
բանալ աւելի դժուարին է, և աւելի
յանդգնութիւն քան թէ շողենալու մը .
կ'ըսէ Պ . Ղամպէր . բայց ես կամ պիտի
անցնիմ, և կամ հոն պիտի մնամ . ըն-
կերներս ինծի պէս աներկիւղ են այս
մտաւորական և երեւակայեալ վտան-
գէն : Այս բանս քաջութեան և կամաց
խնդիր մ'է և ոչ ուրիշ բան » :

Հոն ձմեռելը պիտի հակառակի

զրամական վախճանին . որովհետեւ հա-
զարին 995 հաւանականութիւն կայ որ
Հիւսիսայինը ամիս մը միայն բեռնին
ազատ ծովուն մէջ կենալէն ետքը ան-
բաւ բարեօք պիտի լեցուի . այն ատեն
յետ իր ուսումնական աշխատանքը
լմնցնելու կրնայ փորձել Նոր Զելան-
տայի անցքը, և դեկտեմբերի սկիզբները
Գաղղիա գտնուիլ Պէհրինկի նեղուցը
անցնելէն չորս կամ հինգ ամիս և իր
բուն նպատակին հասնելէն ետքը, որ
են ուսումնական քննութիւններ և դի-
տողութիւններ . վասն զի շահը ուրիշ
բանի համար չէ բայց եթէ անով գրա-
մագլխոյն տէրերուն փնասը հատուցա-
նել :

Հ. Ս. ՀԵՐԻՄԵԱՆ,

Վեսուլի վերջին բորքոքոռմն .

Խտալիա մինչդեռ անցեալ տարւոյն
վերջին քառորդին, ինչպէս ուրիշ տե-
ղեր ալ, մարդիկ շարժման մէջ էին,
շատ անգամ անհիմն բանի համար,
վեսուլ լեռն ալ կարծես թէ ասոնց օ-
րինակին հետեիլ ուղեւով, որպէս զի
իրեն անունն ալ չմոռցուի, բացաւ չորս
կամ հինգ բերան և իմացուց ամենայն
աշխարհի որ բոլորովին լռիկ դիտող չէ,
ինչպէս կ'ենթադրուէր, իր հայրենակ-
ցացը մէջ պատահած դէպքերուն :

Անցեալ նոյեմբերի գիշեր մը Վեսուլի
վրայնոր խառնարան մ'ալ բացուեցաւ,
նախընթաց տարւոյն ձևացած երկու
կոներուն աջակողմը . նմանապէս ուրիշ
խառնարան մ'ալ լաւա դուրս տալով
բացուեցաւ մեծ կոնին ներքին կողմէն .
նոյն ուղղութեամբ և ճիշդ նախընթաց
տարւոյն լաւայի դաշտին վրայ ուրիշ
երկու փոքրիկ նոր բաժակներ ալ բա-
ցուեցան որ բազմաթիւ քար կ'արձա-
կէին օդուն մէջ : Կոնը ներքին դղրդա-
նէ մը շատ տեղերէ պատռուած կը
կարծուի :

Նոյեմբերի տասնըվեցին և տասնը-
եօթին գիշերները բորքոքոռմը հետզհե-

տէ աճեցաւ, խառնարանը լեցուած էր եռացեալ լաւայով: Հինգ կոն բազմութիւն քարերու վեր կը նետէին: Լաւայի հեղեղներէն մէկը կը վազէր 1855ի հեղեղին ուղղութեամբ, և զրեթէ չորս հարիւր տասը ոտք բարձրութենէ վար կը թափէր հովտի մը մէջ ամենապահանջելի տեսարան մը ձևացընելով:

Կոնին գագաթէն սկսելով, խառնարանին շրջապատն էր զրեթէ երկու հարիւր մէզը անցեալ յունիսի չափուց նայելով, և եզերքները այլ և այլ պատահումներ եղած են: Իսկ խորութիւնը անկարելի է ճշգրտեամբ ըսել, բայց հարկ է որ նշանաւոր ըլլայ, որովհետեւ կ'ըսեն որ բորբոքման ատեն գագաթէն քսան կամ երեսուն ոտք խորութեան մէջ լաւան կ'եռար: Ուրիշ անգամ խառնարանին կեդրոնը ծակ մը միայն կար՝ որ ծծմբային շոգի կ'արտաշնչէր, և կարելի էր ինչուան ծակին բերանը իջնալ. իսկ հիմա ամեն բան փոխուեր է, տեղւոյն տեւքն ալ, և հոն դարձեալ իջնելու դիւրութիւնն ալ:

Նոյն կեդրոնին վրայ ալ ուրիշ կոն մը ձևացած է, որուն գագաթը հեռուէն դիտելով մեծ կոնը կը կարծուի, որ խորտակեցաւ և լաւա դուրս կը ժայթքէր, և որուն իւրաքանչիւր բացուածքը և իւրաքանչիւր ծակը նոր խառնարան ձևացան: Այս պատահումներուն թիւը ամեն ժամ կը փոխուի, վասն զի լեռան հրաբխային զօրութիւնը անդադար նոր ճեղք կը բանայ, այլ և այլ նիւթեր դուրս տալով:

Քանի մը օրուան մէջ բոլոր կեդրոնական կոնին և չորս քովի եղած փոքր խառնարաններուն դուրս տուած նիւթերը վաղեցին մեծ խառնարանին մէջ մինչև լեցուցին զայն, և կրակէ լիճ մը փոխեցին: Տեղ տեղ լաւան ափուկըններէն դուրս յորդելով՝ քսանէն ինչուան երեսուն քայլ երկայնութեամբ պատահուած մը բացաւ Օդդայանոյի կողմը, որ սովորական դիտակով կը տեսնուի Պոմպէայէն:

Աւերմունք հասցընելու երկիւղ մը

չկար այս անգամ. ընդհանրապէս գագաթէն սկսող հրաշնչութիւնը մեծաւ մեծ աղէտք չպատճառեր. հեղեղը նոյն երկրին բնակեալ մասին և մշակեալ դաշտերուն հասնելու համար շատ երկար միջոց կ'ուզէ որ կտրէ անցնի. նոյն իսկ այն հեղեղէն դիզուած մեծամեծ արգելքները չեն թողուր իրեն երազ ու երկայն ընթացք մը առնելու: Բայց սակայն ան ատեն վտանգաւոր է, երբ հրաբխային ուժը կոնին ստորոտը պատահուածք կը բանայ, որով պղինները կ'այրին և տները կը կործանին. և այն ատեն կը տեսնուին ահագին տեսարաններն որ շատ անգամ ստորագրուած են պատմութեանց մէջ: Լաւային ժայթմունքը լեռան գագաթէն, ինչպէս այս անգամ, պարզ ճիգն մըն է զոր կ'ընէ լեռը վրայի նիւթերը թեթեւցընելու համար, որոնցմով ինչուան բերանը լեցուեր է:

Լաւայէն զատ մանր քարեր, զոր փոփուր (schiuma) կը կոչեն, հով չեղած ժամանակ մինչև հարիւր մէզը բարձրութեամբ օդուն մէջ կը նետուին, դուրս ելլալու ատեն բոլորովին կարմիր կրակ են, բայց օդուն հաղորդութեամբ մէկէն կը սևնան: Բոցը, որչափ որ հեռուանց կարելի է դատել, քսան մեզրի չափ կը բարձրանայ:

Այս հրաշնչութեան կարապետ քիչ նշաններ երեցան Ռէզինա գեղը այս անգամ, վասն զի այնչափ սաստիկ չէր: Կ'ըսեն որ երկու տարուէն ի վեր սաստիկ ցամաքութիւն եղած էր այս տեղ: Դարձեալ դիտեր են որ բորբոքման նախ ընթաց դիշերը Ռէզինայի հաւերը իւրար անցեր են, և իրենց թառերէն վար ցատկեր են, որ ըստ տեղացւոց ապահով նշան մըն է մերձաւոր պատահարաց: Նաբոլիի մէջ շատ տուն կարասիներն իրենց տեղերնէն շարժեր են:

Շատ տարիներու փորձերուն նայելով կը կարծուի թէ այս անգամ հրաշնչութիւնը երկայն պիտի տևէ, թէ որ լեռը մէկէն չդադրի իր մեծ, ահաւոր և աւերիչ պատահումներէն մէկուն մէջ առնելով բոլոր շրջակայ եր-

կիրը : Բայց հաւանականաբար այսպիսի դժբաղդութիւն պիտի չպատահի, որով ճանապարհորդը մեծ առիթ պիտի ունենան այս պահնչելի ու ահաւոր տեսարանը դիտելու :

Ամբողջ առաջին շաբաթը լեռն այն պիտի հետաքրքրական տեսարան մը կ'ընծայէր մարդկան, որ անկարելի էր Նաբոլի պատուհանի առջևէն հեռանալ երբ կէս դիշեր կը մօտենար : Հրաբուխը կ'ուռէր, և յանկարծակի հրահալելաց և մխրի հեղեղ մը յերևան կու գար, որ բոցավառ վար կը թափէր : Գիշեր մը ամենէն գեղեցիկն էր, երբ լաւան ամօռնքներէն դուրս զեղլով կ'իջնար գէպ 'ի ձախ, որ տեսանելի էր Նաբոլիէն : Յաջորդ գիշերը թանձր ամպերով պատած էր լեռն և դադաթան վրայ որոտմունք և փայլատակմունք կ'ըլլային, բայց երբեմն երբեմն կը տեսնուէին աղօտ լուսոյ պայծառութեամբը թուխ ամպերուն ծայրերը, ինչպէս նաև երկինքն՝ որ հրաբղխային կրակէն մութ կարմիր գոյն մը առած էին :

Վերջին օրերն ընկերութիւն մը միացաւ լեռան վրայ ելլալու : արժան կը համարինք իրենց վեր ելլալուն նկարագրութիւնը հոս դնելու : « Մեծ կունէն վեր ելլել սկսելու ժամանակնիս, կ'ըսէ անոնցմէ մէկը, լեռը կը դողար ու կը շարժէր, և նոյն ատենը որոտմունք մը լսեցինք, հրադինուց արձակման նման, և անոր ետևէն խուռն բազմութեամբ քարեր և լաւան վեր նետուեցան : Քարերէն ոմանք՝ եթէ չեմ սխալիր, կը կշռէին հինգ հարիւր հազարակրամ, և ասոնք բարձրանալէն վերջը՝ դարձեալ կ'իյնային և լեռան զառ 'ի վայրէն վար կը գլորէին : Իսկ այլ փոքրագոյնները լաւայով հանդերձ մխրով և հրով հազար ոտքի չափ վեր ձգուելէն ետև կ'ընկնէին մեր չորսդին վտանգաւոր մերձաւորութեամբ : Կրակէ ծով մ'էր դադաթան վրայ՝ որուն մօտենալն անկարելի էր, Օդդոյանոյ կողմանէ դուրս զեղլով՝ կ'իջնէր լեռան ստորոտը : Երևակայեցէք եռացող ու մոնչող զանգուած մը՝ եօթանասուն

ոտք տրամագծով, ըստ ոմանց աւելի ևս, որ վեր կը բարձրանայ մակընթացութեամբ առանց տեղատուութեան, և միշտ նոր կործանմունքներ յառաջ բերելով :

« Քիչ մը վերջը պարզեցաւ երկինքը և հիւսիսային արևելեան զով քամիով մը թանձր ծուխը սկսաւ պտուտկելով վեր բարձրանալ ու գէպ 'ի հեռուն ձգուիլ : Ծխոյ այս երկայն սիւնը չեմ դիտեր քանի ձիոյ ուժով շողենալու մը զօրութիւն ունէր, որ արագ արագ անցնելով Նաբոլիի խորշին վրայէն, և ծովեզերաց վրայ եղած ամեն գիւղերուն և հիւղերուն իմաց կու տար իրենց լեռան բորբոքումն :

« Շատ հետաքրքիր մարդիկ ընկերութեամբ ամէն գիշեր լեռ կ'ելլէին, և հեռուանց կը տեսնուէին իրենց շահերը փոսուռաներու նման փայլելով : Բայց հարիւրաւոր և հազարաւոր մարդիկ ալ անհիմն վախերով հեռու կը կենային : Այս ընկերութիւններէն մէկը գիշեր մը նորէն լեռն ելաւ առանց միտք դնելու յորդ անձրևին, և ըստ կարի դադաթին մօտեցաւ : լաւայի մեծ հեղեղն ահագին կերպով ուռած գէպ 'ի Օդդոյանոյ կ'իջնար, քառասունէն ինչուան յիսուն ոտք լայնութեամբ, և տասնըհինգէն մինչև քսան ոտք խորութեամբ : Այն հեղեղէն հինգ կամ վեց հրեղէն գետակներ կը բաժնուէին, ձեռաց հինգ մատերուն նման տարածուելով : Մէկէն ինչուան հինգ մանրերկրորդ միջոց լեռը կը դողար ու կ'որոտար, և բորբոքեալ հրեղէն զանգուածներ գէպ 'ի վեր կը ժայթքէր մինչև հազար ոտք բարձրութեամբ :

« Նաբոլիէն դիտելով այս տեսարանը հրեղէն սահանքի մը կը նմանէր որ հրախաղութեանց մէջ կը ներկայացուի, բայց այսպիսի սահանք մը ոչ երբէք մարդկային ձեռքը կարողացած է յօրինել : Կարծես թէ բիւրաւոր աստեղք վար կը թափէին : Բայց աւելի մօտենալով կը տեսնուէին որ այն անհամար մանր աստղերն ուրիշ բան չէին, բայց եթէ քարեր կամ ժայռի կտու-

րուակք էին հինգ հարիւր հազարա-
կրամ ծանրութեամբ :

« Գիշերանց Նարոյի կողմանէ այս
բորբոքման գեղեցկութիւնը երթալով
կ'աճէր . վասն զի լաւան Միայնոցին ե-
տէն խառնարանը պատուիր էր , ա-
նոր համար աւելի պայծառ կը տես-
նուէր անոր հրեղէն օձապտոյտ ընթաց-
քը : Աքանջելի տեսարան մ'էր , և հա-
զարաւորք վկայ եղան անոր : »

Արպեսնց գետնափոր երկաթուղին :

Դարուսնշանաւոր ձեռնարկութեանց
մէկն ալ է Արպեանց գետնափոր երկա-
թուղին , որով իտալիա պիտի միանայ
Գաղղիոյ հետ , և որուն յաջողութեանը
բազմաթիւ դժուարութիւնք ընդառաջ
կ'ելլէին , որոնց յաղթելն ապահով չէր ,
եթէ ճշուած օգոյն գործածութիւնը
չըլլար : Երկու կողմանէ միանգամայն
ձեռք զարնուեցաւ լեռան հողը պատ-
ռելու յրաբաշխական մեքենայի մը զօ-
րութեամբն , որ շտեմարանելով ճրն-
շուած օգը ամէն դի կը բաշխէ զայն ա-
ռատապէս ուր օգոյ անբաւականու-
թիւնն զգալի է :

Մօտանէն սկսեալ մինչև Գարտոնէշ
գետնափոր ուղին կը կտրէ կ'անցնի
բարձրածայր լեռ մը , որ կից է Սընի
լեռան , և որուն խարխիւր Գաղղիոյ
կողմանէ 104 մէդր բարձր է հասարա-
կաց ճամբուն երեսէն , իսկ իտալիոյ
կողմանէ միայն 50 մէդր գետոյն երե-
սէն : Մէկ կողմանէ հինգ հազարորդա-
մէդր զառ 'ի վայր է , և միւս կողմանէ
քսանուիրեք հազարորդամէդր : Բա-
ցուածքն է երեսուն մէդր , կրկին եր-
կաթուղի ունի . և կրկին անցուդարձի
ճամբայ , և երկայնութիւնն 12,220
մէդր :

Այս անցքը բացողը պատառիչ (per-
forateur) գործի մըն է , որ երկաթէ եր-
կայն վանդակի մը նմանութիւն ունի ,
ուսկէ դուրս կը յարձակին ութ տէգ ,

որոնք իրենց սուր ծայրերովը կը վիրա-
ւորեն զժայռը . ետևէն չըքուղիս մը
կ'երթայ , որ ժայռին հարուածքը կը
լուանայ : Եթէ տէգերէն մէկն յան-
կարժ կտորի , աշխատութեանն ամե-
նէին արգելք չբերէր , միւս եօթն ան-
դադար կը շարունակեն իրենց պաշ-
տօնն . առ իւրաքանչիւր ժամ մէդր մը
տեղ ծակելով , և այսպէս ականին ծա-
կերը բանալէն ետև , վառօդ կը լեցու-
նեն մէջն , ու մեքենայն ետ քաշելով՝
կրակ կու տան վառօդին : Այս կերպով
ականը ճաթեցունելէն ետև , աւերակ-
ները կը մաքրեն , և զանոնք շոգեկառօք
լեռան զառ 'ի վայրէն դուրս կը թա-
փեն : Անկէ վերջը տախտակամած կը
կանգնեն կամարը կոփելու համար՝ ե-
թէ կարծր ժայռ է , կամ որմով պա-
տելու՝ եթէ փխրուն թերթաքարէ կազ-
մուած է : Այս ետքի պարագայիս մէջ
գործը կ'երկարի :

Ութ ժամ պէտք են բոլոր այս գոր-
ծողութիւնները կատարելու համար ,
որով ամէն ութ ժամը մէյմը , այսինքն
գործաւորաց իւրաքանչիւր փոխուե-
լուն , լեռան երկու կողմէն պէտք է 75
հարիւրորդամէդր առաջ քալել , որ է
ըսել օր ըստ օրէ 4 մէդր և 50 հարիւ-
րորդամէդր : Եւ իրօք 1867 տարւոյն
ընթացիցը մէջ ճիշդ 1511 մէդր ծա-
կուած է , իսկ 1868 տարւոյս յունուա-
րի վերջը Պարտոնէշի կողմանէ 4778
մէդր առաջ գնացած էր , և Մօտանի
կողմանէ 3174 մէդր . որով երկուքը
միանգամայն կ'ընեն 7952 մէդր : Բոլ-
րական երկայնութիւնն ըլլալով 12,220
մէդր , կայ դեռ ևս ծակելու 4268 մէդր :

Երեք տարուան մէջ ճշգիւ 'ի գլուխ
պիտի հանուի այս գործը , տարին 1511
մէդր հաշուելով , ինչպէս եղաւ ան-
ցեալ տարի (1867) : Մինչև հիմա լե-
ռան մէջ ամենևին չեն հանդիպած ան-
յաղթելի արգելներու կամ վտանգաց ,
որոնց վրայ 'ի սկզբան կը կասկածէին .
ոչ անդունդք , ոչ հրաբուխք , ոչ ջրա-
շեղք , և ոչ իսկ կործանմունք մինչև
հիմա ընդառաջ եղան : Սընի լեռան
լիճն ալ 40 հազարամէդր հեռու է :